

OSZTOVITS LEVENTE

Elfogult rögtönzések aktuális témákra

4. Csak néző vagyok!

A színész kontra rendező, a színész kontra színházvezetés mesterségesnek tűnő, de a gyakorlat által mégiscsak igazolt ellentétpárjában - hitem szerint - perdöntőbben a színész bizonyítja a maga igazát. Vagyis: a színészt tekintem felperesnek, aki követelhet, számon *kérhet*, elégtételt kereshet.

Miért?

Mert elsősorban ő a színház, benne testesül meg, ő képviseli minden este. Még hozzá teljes fizikai és lelkiidegrendszeri valóságában. Amikor felmegy a függöny, nem egy eszme, egy koncepció lép a színpadra, hanem egy kiszolgáltatott, védtelen ember, akinek igazolnia, azaz: sikerre kell vinnie önmagát. Ez lét-kérdés: a személyes diadal önmaga és más gátló tényezők fölött - belső, egzisztenciális parancs. A kicsit is igényes, kicsit is színész-színész ezzel minden színpadon eltöltött percében tisztában van. Önmagát áldozza fel s cserébe sikerrel teljesebb önmagát akarja visszakapni.

Aki a színész művészetének ezt az elemét másodlagossá redukálná, a szín-ház egyik alaptörvényét vonná kétségbe. Mégis, nem tagadhatjuk, hogy ez a személyes próbatétel, a kudarc vagy siker kockázata csak egyik izgalom forrása a színházi produkció, a műalkotás egészének.

Egyik, de kiküszöbölhetetlen, mert nélküle nincs semmi. Ha a színész nem érdekelt az előadásban, az előadást megszervező rendezői koncepcióval akarattal nem ért egyet, csak fél élmény születhet a legjobb esetben is. Nálunk szinte közhiedelemmé vált, bizonyos szakmai körökben, hogy a rendezői munka a rendező és a mű viszonyának elvi tisztázásában, e két (korábbi rögtönzéseimben szintén mesterségesen antagonisztikusnak mondott) ellentét kompromisszumában szinte ki is merül. Tehát a rendezői akarat színésztől független megvalósulása lenne ideális esetben maga a rendezés. S ha ez nem megy - természetesen a színész a hibás, aki kezes játékszer, parancsra ugratható eszköz helyett - maga a tömör, rendíthetetlen ellenállás.

Valóságos, eredendő az ellentét? Véleményem szerint megint csak az.

Ha a rendező valóban érti hivatását, akkor tudnia kell, hogy azonosulnia kell az egyes színész személyes aspirációival is, és ezeket úgy kell segítenie megvalósulni, hogy a színházi produkció *egésze* nyerjen végül is csatát. A bábnak felfogott és ily módon felhasznált színész sohasem fogja mozgósítani lelki és fizikai energiáit azért, hogy *egy* olyan koncepciót szolgáljon, amelyet személyesen nem vállal magára, amelyben a maga siker-és alkotó érdekeit nem látja biztosítva. Nem a színház materiájának, természetének szükségszerű gyümölcse az olyan esztétika, amely kategorikusan alárendelné a színész egyéni teljesítményét, szerepét, jelentőségét a rendezőnek.

Felreértés ne essék: nem a rendezés létfontosságát vonom itt kétségbe, ha-nem egy olyan, az úgynevezett szak-mán belüli hangulatot bírálok, amely a jó összprodukciók, a jó rendezések hiányát a színészek nyakába varrja, s amely már-már a műkedvelőkkel, a nem-professzionistákkal való közös munkában látná a megoldást. S bírálom azt az általános színházvezetési gyakorlatot is, amely ide-oda kapkod, eszébe sincs egy-egy színészeről perspektivikusan gondoskodni, amely a darabválasztáskor néha még arról is elfeledkezik, hogy kik vannak a társulatában. Ily módon a színész *egy nagy* mechanizmus apró csavarjává válik, s megfosztatik legfontosabb, lényegi sajátosságától: teremtő, alkotó érdekeltiségétől. Attól, ami játékosztónét, tehetségét mozgósítva egyedül valósíthat meg személyes sikervágyán túl valami többet is: valami általánosabbat, közösségit, amire a jó rendezőnek és színházvezetőnek elvben törekednie kell.

Persze a magyar monstre-társulatok, amelyek esetleg egy évtizeden át is mozdulatlanok és változatlanok, s gyűjtőhelyei sokszor a másodrendű tehetségű és foglalkoztatatlan erőknél, alkalmatlanok arra, hogy a színházvezetői, rendezői és színészi munka harmonizálását, egyakaratúvá fejlődését elősegítsék. Tartós, kölcsönösen termékenyítő, alkotó kapcsolatok igen ritkán képesek így létrejönni; a próbákon - már ami a világnézeti, művészetszemléleti kontaktust illeti -, többnyire idegenek kerülnek össze.

Próba! A terminus - saját tapasztalataim szerint - kezdi elveszteni igazi tartalmát. Az utóbbi két évtizedben meg-nőtt a bemutatók előkészítésének idősza-

ka, s bár egyes esetekben most is kevés, annyira azért elegendőnek látszik, hogy semmiképpen se igazolhassa a premieren tapasztalható vázlatosságot, nem egy-szer felkészületlenséget. A rendező munkájának sarkköve a próbafolyamat során tanúsított alkotó beleszólás a színészi produkció kialakulásába. És sok rendező ezen a ponton bukik meg: egy-szerűen sem erővel, határozottsággal, sem lélektani leleménnyel nem bírja a munkát. Képtelen a színészt megnyerni. A próbák ily módon a kölcsönös tehetetlenség, unalom és fáradtság jegyében zajlanak le; a rendező, akinek itt szerepe színészi jellegű is lenne, azaz a színpadon helyét és funkcióját kereső színésze gondjaiba is bele kellene helyezkednie, egyszerűen csődöt mond. A rendező mesterségének-művészetének ehhez a részéhez értenek egyre kevesebben: a koncepcióban és a koncepció által ma-gát mutogató rendező a lélektani-pedagógiai munkában elégtelenre vizsgálják. A más-más stílusban játszó, a szerepüket félig felkészülten és bizonytalanul rögtönző színészek szomorú látványának az oka többnyire ez.

Előző rögtönzésemben arról a szerencsétlen állapotáról, interregnumról írtam, hogy Magyarországon sem igazi rendezői, sem igazi színészcentrikus szín-ház nincs. Nekem külön-külön egyik sem kell. Olyan színházat szeretnék, amely közönség-, azaz közönségcentrikus, s amelyben rendező és színész együtt, egy-mástól szétválaszthatatlanul égeti el ma-gát az olvasópróbától a százötvenedik előadásig minden alkalommal - a dráma érdekében.

Csak ennyit szeretnék. Mert elfogult vagyok, mert néző vagyok.

